

CĂLĂ RASU

B (9

1985- 1989

(1993)

Extras din :

Cultura și civilizație la Dunărea de Jos
V-VI-VII, 1985-1989
Călărași

DUCAȚII DE CRUCIADĂ AI LUI MIRCEA CEL BĂTRÎN*

Octavian ILIESCU

*Octavian Iliescu
20 VI 1943
Bucuresti*

Prioritate absolută, urmărită în mod constant și cu neclintită fermitate de către Mircea cel Bătrîn¹, împotrivirea față de expansiunea otomană a marcat hotărîtor întregul curs al politicii sale interne și externe, încă din primii ani de la urcarea lui pe tronul Țării Românești (23 septembrie 1386)² și pînă la stingerea din viață a marelui domn român (31 ianuarie 1418). Această năzuință supremă a întregii sale politici s-a manifestat în primul rînd prin menținerea unei stări de război cu caracter aproape permanent, care a început în 1388 și a culminat cu participarea lui Mircea la marea cruciadă antiotomană ce s-a soldat cu înfrîngerea dezastruoasă de la Nicopole (25 septembrie 1396). După anul 1402, cînd, în bătălia de la Ankara (28 iulie), Baiazid I este învins și dus în captivitate de către Timur Lenk, politica de rezistență împotriva expansiunii otomane, urmărită cu consecvență de către domnul Țării Românești, se va manifesta nu numai pe plan militar, ci și prin repetatele sale intervenții în criza dinastică și socială ce a cuprins Imperiul otoman, după dispariția vestitului sultan³. Rezultatul remarcabil al acestei politici ferme a fost păstrarea independenței neștirbite și a integrității teritoriale a Țării Românești⁴, într-o vreme în care cele două state bulgărești vecine erau pe rînd desființate și anexate de Imperiul otoman încă din 1393, țaratul de Tîrnovo, apoi, în 1396, după Nicopole, cel de Vidin.

Anii 1393—1396 au însemnat de altfel o grea cumpănă a istoriei și pentru Mircea cel Bătrîn. Prin desființarea și anexarea țaratului de Tîrnovo, Imperiul otoman își extindea frontiera sa nordică pînă la linia Dunării, de la est de Vidin pînă la vest de Silistra. O mare parte a teritoriului Țării Românești, incluzînd Dobrogea, era astfel amenințată de raidurile prădalnice ale așingilor și ale azapilor, instalați definitiv de-a lungul malului drept al Dunării, pe segmentul mai sus arătat. A urmat confruntarea decisivă dintre Mircea și Baiazid, care, în fruntea unei puternice armate, invadase Țara Românească, plănuiind s-o transforme într-un teritoriu turcesc, așa cum se întîmplase cu țaratul bulgăresc de Tîrnovo. Strălucita victorie cucerită de Mircea, în memorabila bătălie de la Rovine⁵, a spulberat pentru totdeauna asemenea planuri de cucerire a Țării Românești, nutrite de Baiazid I sau de sultanii care i-au urmat. Cu toate acestea, nici după izbînda de la Rovine, cursul evenimentelor nu a devenit imediat favorabil lui Mircea, căci în toamna anului 1395, se ridica în scaunul domnesc de la Argeș Vlad I, ce se va menține ca domn al Țării Românești pînă spre sfîrșitul anului următor, cînd Mircea își va recăpăta definitiv tronul⁶.

Evenimentele politice și militare ale anilor 1393—1396 au avut o puternică înrîurire și asupra desfășurării vieții economice a Țării Românești și în primul rînd asupra emisiunilor ei monetare din acest interval. Campaniile succesive ale lui Mircea împotriva forțelor otomane ca și luptele interne generate de încercările celor doi rivali de a obține

fiecare autoritatea supremă de stat au avut, firește, o influență negativă asupra unei activități economice normale, atît pe plan intern, cît și în relațiile comerțului continental, în cadrul căruia Țara Românească avea funcția de verigă principală. În ce privește emisiunile monetare ale Țării Românești, datînd din această perioadă, încă din 1913, Const. Moisil a observat cu temei că monedele emise de către Mircea cel Bătrîn se împart în două mari grupe distincte, strict delimitate din punct de vedere atît tipologic, cît și cronologic: cea dintîi datează din prima parte a domniei, mai precis, din anii 1386—1396, cea de-a doua de la această ultimă dată și pînă la sfîrșitul vieții voievodului emitent ⁷. În prima grupă se încadrează *ducații* — numele unității monetare a Țării Românești ⁸ — de așa numitul tip comun, creat încă de la primele emisiuni ale lui Vlaicu Vodă ⁹. Acest tip prezintă pe avers un scut despîcat, fasciat în primul cîmp, plin sau purtînd o siglă în al doilea (rareori, primul cîmp e plin sau poartă o siglă, iar al doilea e fasciat); pe revers, un coif închis în profil spre dreapta ¹⁰, deasupra lui, acvila cu aripile închise și capul întors, prinzînd cu ciocul o cruce cu brațele egale. Legenda ducăților care fac parte din această grupă este fie în limba latină, fie în cea slavă, ca și în cazul emisiunilor similare ale lui Vlaicu Vodă sau ale lui Radu I. Ducații lui Mircea cel Bătrîn de tipul comun alcătuiesc mai multe serii, ce se deosebesc după siglele pe care le poartă; aceste serii sînt mult mai numeroase pentru emisiunile cu legenda în limba latină ¹¹. Diametrul acestor monede măsoară de regulă 14—15 mm, iar greutatea medie scade continuu, de la 0,50 g la începutul domniei lui Mircea pînă la 0,35 g în anii 1391—1396 ¹²; paralel, se înregistrează și o diminuare progresivă a titlului argintului și anume de la 578 la 221/1 000, după cum rezultă din cercetări recente care au recurs la metoda analizelor nucleare ¹³.

Cea de-a doua grupă cuprinde ducății cu efigia lui Mircea cel Bătrîn, emiși, așa cum s-a arătat ¹⁴, după înlăturarea definitivă a lui Vlad I, mai precis, începînd din 1397 și pînă la 31 ianuarie 1418. Din punct de vedere iconografic, această grupă se împarte, la rîndul ei, în două mari subgrupe; prima înglobînd ducății care prezintă pe revers bustul lui Iisus Cristos, a doua alcătuită din ducății care au pe revers stema preluată de la emisiunile de dinari cu efigia lui Radu I ¹⁵. Indiferent de tipul reprezentat pe revers, ducății cu efigia lui Mircea cel Bătrîn au diametrul de 15—16 mm, greutatea medie de 0,48 g ¹⁶, iar titlul argintului în general foarte ridicat, oscilînd între 941 și 658/1 000, ceea ce dovedește că după restaurarea sa, Mircea a efectuat o adevărată reformă monetară, procedînd la revalorizarea ducatului Țării Românești ¹⁷.

Între cele două grupe de emisiuni ale lui Mircea cel Bătrîn, descrise mai sus — cele de tip comun și cele cu efigie — se intercalează ducății emiși intermitent de Vlad I după oct. 1395 și pînă la 6 dec. 1396; sînt de tipul comun, cu legenda numai în limba slavă, ca și ducății lui Dan I; greutatea lor medie este de numai 0,30 g ¹⁸, iar baterea foarte neîngrijită ¹⁹.

După ce am stabilit, în linii mari, cadrul istoric și numismatic în care urmează a fi plasată activitatea monetărilor Țării Românești în timpul domniei lui Mircea cel Bătrîn, ne vom îndrepta acum atenția asupra studiului unei anumite categorii de ducăți cu efigia acestui voievod și anume, asupra celor care prezintă pe revers bustul lui Iisus Cristos. Vom încerca să descifrăm înțelesul mesajului de idei ce se ascunde în reprezentările iconografice ale acestor monede, mesaj pe care voievodul emitent urmărea cu siguranță să-l transmită contemporanilor, atît supușilor săi, cît și străinătății. În prealabil, vom prezenta materialul numismatic de care dispunem în momentul încheierii acestui studiu.

Ca rezultat al unor cercetări întreprinse în anii 1958—1965, am constatat că ducății lui Mircea cel Bătrîn cu bustul lui Iisus Cristos pe revers sînt de două tipuri principale — sau, într-o clasificare mai riguroasă, de două subtipuri — și anume, unul

prezintă pe avers pe emitent cu mantie, celălalt la care acest veșmînt lipsește. Le vom descrie și noi, în ordinea de mai sus.

I. Mircea cu mantie

Pe avers, efigia lui Mircea, în picioare, văzut din față, purtînd coroană deschisă și ținînd în mîna dreaptă spada scoasă din teacă și cu vîrfurile în sus, în mîna stîngă globul cruciger. Volevodul este îmbrăcat după moda occidentală în ținută de aparat: o *surcotă* strînsă pe corp pînă în talie, închisă cu nasturi și terminată cu o jupă lungă plisată; peste mijloc, o centură de cavalier. Peste această *surcotă*, voievodul poartă o mantie, probabil de catifea roșie, căptușită cu hermină; mantia se încheie în față, cu o agrafă²⁰. Legenda, redactată în limba slavă, are următorul text: $\text{I}\omega \text{ mapa bo}$ (corect: $\text{I}\omega \text{ mpyca bo}$)²¹.

Pe reversul ducaților de acest tip, e reprezentat bustul lui Iisus Cristos, văzut din față, cu barbă, nimb cu cruce și binecuvîntînd cu mîna dreaptă, iar cu mîna stîngă ținînd la piept cartea evangheliilor. În cîmp abrevierile tradiționale, de origine bizantină, ale numelui celui reprezentat: IC—XC (fig. 1).

Ducații care aparțin acestei emisiuni sînt bine cunoscuți de mult timp în literatura de specialitate²². Ei au intrat în componența unor tezaururi monetare datînd de la sfîrșitul domniei lui Mircea cel Bătrîn sau din aceea a urmașului său, Mihail (1418—1420), tezaururi în mare parte inedite; cităm următoarele; Constanța (1938), alcătuit probabil în exclusivitate din ducați de acest tip; Gura Șușii (jud. Dîmbovița; găsit în 1937), aici împreună cu ducați avînd pe avers efigia lui Mircea cel Bătrîn, pe revers stema combinată, Halînga (jud. Mehedinți) (1960), tezaur alcătuit din ducați cu efigia lui Mircea cel Bătrîn, diverse emisiuni, precum și din ducați emiși de Mihail I; Orșova (1878) și Tîrgoviște (1963), ambele cu o compoziție mult mai largă²³; la acestea, se adaugă două exemplare, găsite împreună la Bistrița (jud. Mehedinți) și rămase inedite²⁴.

II. Mircea fără mantie

Pe aversul monedelor de acest tip, Mircea este prezentat purtînd același costum de aparat ca mai sus, dar cu deosebirea că îi lipsește mantia îmblănită de deasupra, în vreme ce reversul prezintă același bust al lui Iisus Cristos. Ducatul de acest tip sînt mult mai rari decît cei descriși anterior; cu toate acestea, au fost emiși în trei tranșe, cite sînt cunoscute pînă azi și care se deosebesc între ele prin următoarele caracteristici;

Seria I cuprinde ducații a căror descriere corespunde exact celei de mai sus (fig. 2). Astfel de ducați au intrat în componența tezaururilor de la Gura Șușii²⁵ și de la Halînga amintite în rîndurile precedente.

Seria a II-a are ca semn distinctiv o stea cu cinci raze, marcînd cîmpul drept al aversului, sub brațul lui Mircea care susține globul cruciger (fig. 3). Această stea cu cinci raze se regăsește pe alți ducați cu efigia lui Mircea cel Bătrîn care prezintă pe avers pe emitent cu lance în poziție verticală și cu glob cruciger, iar pe revers, stema combinată; acolo, steaua cu cinci raze figurează alternativ într-unul din cîmpurile scutului despicat.

Ducații din această serie — inedită pînă azi — au apărut numai în componența tezaurului de la Halînga.

Seria a III-a se deosebește de cele anterioare prin prezența, în același cîmp drept al aversului, a unei monograme (fig. 4; monograma reprodusă în fig. 5a).

Am publicat încă din anul 1958 primul ducat cunoscut ca făcînd parte din această serie²⁶. Exemplare similare s-au găsit în frecvent amintitul tezaur de la Halînga.

Cele patru monede descrise aici constituie materialul numismatic reprezentativ pentru o serie de emisiuni de ducați al lui Mircea cel Bătrîn, emisiuni ce se leagă una de alta prin folosirea unor tipuri iconografice comune: pe de o parte, efigia emitentului, înfățișat în costum de modă occidentală, cu sau fără mantie, dar cu aceleași atribute: spada și globul cruciger; pe de altă parte, bustul lui Iisus Cristos. Vom examina

mai de aproape, în cele ce urmează, semnificația acestor tipuri iconografice, pentru a desprinde în final înțelesul pe care îl poate avea combinarea lor prin mijlocirea unor emisiuni monetare.

Modul în care a fost redată efigia lui Mircea cel Bătrîn, pe aversul monedelor supuse discuției noastre de astăzi, dezvăluie cu toată claritatea două opțiuni de ordin ideologic ale emitentului lor. Cea dintâi privește vestimentația: așa cum am arătat mai sus, Mircea cel Bătrîn este reprezentat aici în costum de aparat după moda occidentală²⁷, ceea ce constituie o adevărată inovație iconografică. A doua opțiune a avut ca obiect atributele cu care voievodul înțelegea să fie reprezentat pe aceste monede: coroana și globul cruciger, simboluri ale suveranității depline, dar nu și sceptrul, care ar fi trebuit, în mod normal, să le însoțească; în locul lui, Mircea a ales spada scoasă din teacă, pentru a marca o atitudine de apărare. În ansamblu, imaginea de pe avers ne arată un suveran independent, asemenea oricărui alt monarh occidental, dar nu în ipostaza de simplu deținător al puterii suverane, caz în care ar fi trebuit să poarte sceptrul, ci în aceea de apărător al acestei puteri. Și nu numai al ei, cum vom încerca să deslușim mai departe.

În contextul ideologiei evului mediu european, tipul de revers, comun tuturor monedelor descrise mai sus, are implicații din cele mai profunde. În primul rând, trebuie să remarcăm faptul că în iconografia monetară a Țării Românești, apare pentru prima dată un tip cu caracter religios: bustul lui Iisus Cristos, tip ce va fi reluat mai târziu, dar tot în mod excepțional, de către Vlad Țepeș, pentru o emisiune de ducați absolut necunoscută pînă de curînd²⁸. Alte exemple de acest gen de iconografie nu există în numismatica Țării Românești și nici în aceea a Moldovei, aici cu excepția dinarilor de tip unguresc, bătuți de Alexandru Lăpușeanu, Despot Vodă și Ștefan Tomșa²⁹. Și aceasta într-o vreme în care imagini cu caracter religios apăreau în mod frecvent pe monede emise de majoritatea statelor europene, ortodoxe sau catolice.

Pe de altă parte, considerăm că tipul iconografic de pe reversul ducaților lui Mircea cel Bătrîn ce fac parte din categoria în discuție nu a fost ales la întâmplare. El reprezintă pe Iisus Pantocrator, tip ale cărui origini îndepărtate pot fi urmărite în numismatica bizantină pînă la prima domnie a împăratului Iustinian al II-lea (685—695, 705—711), cînd apare pentru prima oară pe aversul unui *solidus* de aur, emis în anul 692 la Constantinopol³⁰. Ulterior, acest tip va fi frecvent uzitat în iconografia monedelor bizantine de diferite valori, ca întruchipare a lui *rex regnantium*³¹ sau, potrivit sintagmei grecești echivalente, a lui *basileus basileon*³². Se știe că în ideologia politică a evului mediu european, Iisus Pantocrator era considerat monarhul suprem, vîrfurile ierarhice al tuturor suveranilor creștini, iar reprezentantul lui direct pe pămînt era împăratul bizantin, capul lumesc al aceleiași ierarhii.

Asocierea de către Mircea cel Bătrîn a celor două tipuri iconografice analizate aici — pe avers, un suveran înfățișat ca un monarh occidental, purtînd coroană și glob cruciger, dar și spada, în atitudine de expectativă armată; pe revers, bustul lui Iisus Pantocrator — sugerează limpede mesajul politic pe care a voit să-l transmită contemporanilor săi voievodul Țării Românești, cînd a ales aceste imagini pentru a da o notă aparte celor două emisiuni de ducați. Acest mesaj urmărea să proclame aspirația lui Mircea cel Bătrîn de a apăra nu numai țara sa, ci și lumea creștină împotriva expansiunii otomane tot mai amenințătoare la Dunărea de Jos. Voievodul își asumase acest rol în calitate sa de suveran independent, în strînse relații cu alți monarhi din Europa Centrală și Occidentală, alături de care a arătat că vrea să se înscrie, prin vestimentația adoptată pentru efigia sa monetară. Mircea cel Bătrîn a decis așadar să fie reprezentat pe aceste emisiuni ca participant cu drepturi egale la cruciada antiotomană, calitate la care atît prezența sa la bătălia de la Nicopole, cît mai ales întreaga sa politică de stăvillire a expansiunii turcești îi dădea tot dreptul să o revendice.

Un amănunt din domeniul epigrafiei monetare aduce un sprijin prețios în susținerea acestei interpretări. Am văzut că pe aversul unei serii de ducați din emisiunea a II-a figurează o monogramă (fig. 5 a), aparent de nedescifrat. Ea nu poate fi interpretată decât ca o reproducere inversată a monogramei compuse din literele slave **И** și **Р** (fig. 5 b), în locul abrevierii tradiționale (fig. 5 c) a cuvântului **ИОРЪ**, țar; o astfel de monogramă inversată, apare destul de frecvent pe monedele bulgărești emise la Tîrnovo în secolul al XIV-lea³⁹. Prezența ei pe un ducat de la Mircea cel Bătrîn atestă, după părerea noastră, asumarea de către emitent a titlului de țar, neîntîlnit pînă acum în alte izvoare istorice³⁴. Am ajuns la această interpretare încă din anul 1961, cu prilejul studierii tezaurului monetar de la Halînga, amintit mai sus³⁵, prezentînd-o pentru prima oară într-o comunicare rămasă încă inedită³⁶. Asumarea de către Mircea cel Bătrîn, a titlului de țar — repetăm, titlu neconsemnat de nici un document, emis în cancelaria Țării Românești, după decembrie 1396 și pînă la 31 ianuarie 1418 — putea avea mai multe motivări. Una din ele ar fi putut exprima pe această cale afirmarea unor anumite pretenții ale emitentului la moștenirea țaratului de Vidin, după desființarea statului sud-dunărean și anexarea lui de către Imperiul otoman. Între Sracimir și Mircea erau într-adevăr strînse legături de rudenie, de gradul V³⁷, iar pe de altă parte, Vidinul aparținuse în 1368—1369 lui Vlaicu Vodă³⁸, care, în inscripția de pe tabloul votiv din Biserica Domnească de la Curtea de Argeș, se întitula: voievod și domn singur stăpînitor al Țării Românești, al Vidinului și al întregului ținut al Vidinului³⁹. Dar mai putea exista și o altă motivare, aceasta de ordin ideologic: după dispariția țaratelor bulgare de la Tîrnovo și de la Vidin și fărîmițarea țaratului sîrbesc al lui Ștefan Dușan (1355), Mircea rămăsese unclul suveran ortodox de la Dunărea de Jos, care se împotriva cu succes expansiunii otomane. În aceste condiții, aspirațiile sale la titlu de țar erau pe deplin justificate, cu atît mai mult, cu cît însuși Imperiul bizantin intrase într-un declin constant și se îndrepta cu repeziune spre prăbușire.

Oricare ar fi fost motivarea care a stat la baza acestei manifestări, prezența, fie și sub forma monogramată, a titlului de țar alături de efigia emitentului pe ducații lui Mircea cel Bătrîn le conferea calitatea de purtători ai unui profund mesaj politic, ca adevărați *bani de cruciadă*. Aceasta ni se pare interpretarea corectă a semnificației mesajului ideologic și politic pe care îl adresa contemporanilor săi voievodul Țării Românești, prin particularitățile iconografice și epigrafice ale ducaților ce aparțin emisiunilor discutate aici. Ea a determinat și alegerea titlului sub care se înscrise modestele noastre contribuții de azi, închinatelor memoriei lui Mircea cel Bătrîn, cu prilejul împlinirii a șase veacuri de la urcarea sa pe tronul Țării Românești.

În încheiere, cîteva cuvinte cu privire la datarea emisiunilor monetare de care ne-am ocupat în aceste pagini. Am văzut că apariția lor a fost determinată sau cel puțin influențată de două mari evenimente cu caracter politic și anume: 1. participarea lui Mircea cel Bătrîn la cruciada de la Nicopole și 2. dispariția celor două țarate sud-dunărene, de Tîrnovo (1393) și de Vidin (1396). Logic, emiterea ducaților lui Mircea cel Bătrîn cu bustul lui Iisus pe revers a trebuit să urmeze de aproape acestor evenimente. Pe de altă parte, faptul că după toate probabilitățile, tezaurul găsit la Constanța în 1938 cuprindea numai ducați cu bustul lui Iisus pe revers ne-a îndemnat încă de acum două decenii⁴⁰, să datăm aceste emisiuni din perioada decembrie, 1396—1400, mai corect, din anii 1397—1400. Această datare ni se pare și azi întemeiată, deși s-ar putea ca ducați cu acest tip de revers, dar avînd pe avers efigia lui Mircea fără mantie (II, seria I de mai sus) să se fi emis și ceva mai tîrziu, paralel cu ducații care au pe revers stema combinată și legenda latină cu enigmaticul Petruslan⁴¹. Cercetări viitoare vor permite, desigur, clarificarea unor îndoleli ce persistă încă în privința datării acestei emisiuni.

- * Unele din ideile dezvoltate în acest studiu au fost expuse, într-o formă mai concisă, în lucrarea noastră *La naissance d'une idée politique: Byzance après Byzance*, RRH, 25, 1986, 1—2, p. 35—44.
- 1 Sub această denumire este cunoscut cronicilor interne de mai târziu Mircea, primul domn cu acest nume din dinastia întemeiată de Basarab I; v. în acest sens *Istoria României*, II, București, 1960, p. 363 și *Letopiseșul Țării Românești* editat de St. Nicolaescu, RIAF, 11, 1910, p. 108. Epitetul *Bătrîn* nu se referă la vârsta lui Mircea, ci la anterioritatea lui, în raport cu alți domnitori omonimi, dintre care cel mai cunoscut e Mircea Ciobanul (1545—1552, 1553—1554 și 1558—1559). Începând din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, primul Mircea Voievod a fost desemnat în istoriografie cînd sub denumirea de Mircea cel Bătrîn, ca în vechile cronici, cînd sub aceea de Mircea cel Mare, așa cum apare și în recentul volum festiv *Marele Mircea Voievod* (coordonator Ion Pătroi), București, 1987. Pentru Mircea, cel dintîi român al cărui nume a intrat în istoria universală, atît epitetul cel Bătrîn, în sensul tradițional al vechilor cronici — cel Dintîi —, cît și epitetul cel Mare, creat de istoriografia din secolul al XIX-lea, sînt tot atît de potrivite, iar folosirea unuia sau a altuia este la fel de justificată.
  - 2 Dată stabilită de P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, București, 1944, p. 45 și acceptată în general în istoriografia română. Recent însă, s-a susținut că această dată reprezintă o eroare de copist și că ea se referă în realitate la cucerirea Tîrnovei de către otomani; Ion Radu Mircea, *Tradiția constantinopolitană și sinaxarul de la Cozia* (1386), comunicare prezentată în noiembrie 1986 la Societatea Română de Studii Bizantine.
  - 3 Despre politica lui Mircea în raport cu criza Impereiului otoman, v. studiul recent publicat de Șerban Papacostea, *La Valachie et la crise de structure de l'Empire Ottoma* (1402—1413), RRH, 25, 1986, 1—2, p. 23—33.
  - 4 V. în acest sens Anca Ghiață, *Mircea cel Mare — apărător al integrității teritoriale românești și al independenței statale*, în *Marele Mircea Voievod*, p. 212—253.
  - 5 Două teze se confruntă în istoriografie, de mai bine de un secol, cu privire la stabilirea datei exacte a bătăliei de la Rovine; pentru a nu face istoricul acestei controversă, ne mărginim a aminti aici cele mai recente luări de poziție: 10 octombrie 1394, la P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 241—243 și discușia din nota 20; 17 mai 1395, la Alexandru V. Diță, 17 mai 1395, o dată importantă în istoria universală — victoria românească de la Rovine, *Marele Mircea Voievod*, p. 254—261. Cu privire la această ultimă datare, v. și rezervele ce pare a formula Ștefan Ștefănescu, *Situația politică din centrul, răsăritul și sud-estul Europei la sfîrșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea*, *Rolul Țării Românești*, *ibidem*, p. 47, nota 23.
  - 6 Despre Vlad I, identitatea sa și explicarea apariției sale pe scena politică a Țării Românești, v. Octavian Iliescu, *Vlad Ier, voievode de Valachie: le règne, le sceau et les monnaies*, RRH, 27, 1988, 1—2, p. 73 — 105
  - 7 Const. Moisil, *Considerațiuni asupra monedelor lui Mircea cel Bătrîn*, BSNR, 10, 1913, p. 55.
  - 8 *Ibidem*, p. 40—42.
  - 9 Denumirea de tip comun a fost propusă de Const. Moisil, *Istoria monetei în România. Expunere sumară*, CNA, 1, 1920—1921, p. 72.
  - 10 *Dreapta și stînga* în sens heraldic, invers față de dreapta și stînga privitorului.
  - 11 V. în acest sens Octavian Oct. Iliescu, *Siglele de pe monetele Țării Românești*, CNA, 16, 1942, p. 14—15; *idem*, *Cu privire la problema realizării unui „corpus” al monedelor feudale românești*, SMIM, I, 1956, p. 304—306; George Buzdugan, Octavian Luchian, Constantin C. Opreșcu, *Monede și bancnote românești*, București, 1977, p. 18—25.
  - 12 Octavian Iliescu, *Ducații Țării Românești cu numele lui Basarab Voievod*, în SCN, VI, 1975, p. 143, 152; cf. Constanța Știrbu și Paraschiv Stancu, *Observații asupra emisiunilor monetare ale Țării Românești (1365—1418) pe baza metodelor nucleare*, *Cercetări numismatice*, 4, 1982, p. 85 (valori ponderale între 0,20 și 0,40 g. pentru emisiuni monetare din anii 1386—1396).
  - 13 Constanța Știrbu și Paraschiva Stancu, *loc. cit.*
  - 14 V. mai sus, n. 7.
  - 15 Aceste monede au fost publicate pentru prima oară de Const. Moisil, *Istoria monetei în România*, CNA, 2, 1921—1922, p. 15.
  - 16 Octavian Iliescu, *Ducații Țării Românești cu numele lui Basarab Voievod*, *loc. cit.*
  - 17 *Ibidem*, p. 143; stabilirea titlului pentru unele monede ce aparțin acestor emisiuni la Constanța Știrbu și Paraschiva Stancu, *op. cit.*, p. 85—89. Notăm că în afară de ducați, Mircea a emis și monede divizionare, bani, de care însă nu ne ocupăm aici.
  - 18 Octavian Iliescu, *op. cit.*, p. 143, 152.
  - 19 Despre monedele emise de Vlad, v. Dr. G. Severeanu, *Moneda lui Vlad I-lui domn al Țerei Românești de la 1395/96—1397 decembrie*, BCMI, 26, 1933, p. 33—36; recent

- Octavian Iliescu, *op. cit.*, supra, n. 6, p. 103—105.
- 20 Pentru studiul detaliat al costumației lui Mircea, așa cum apare în efigiile sale monetare, v. mai ales. P. Chihaia, *Din cetățile de scaun ale Țării Românești*, București, 1974, p. 178—189 (în tabloul sinoptic de la p. 189, coloanele Mina dreaptă și Mina stângă au fost inversate din eroare); Constanța Știrbu, *Effigies conventionnelles et effigies-portrait dans l'art monétaire de la Valachie et de la Moldavie du XIVe au XVIIIe siècle*, în *La numismatique, source de l'histoire de l'art et de l'histoire des idées*. Bucurest, 1981, p. 76—77; Constanța Știrbu și Paraschiva Stancu, *op. cit.*, p. 63—66.
- 21 Transcrierea, cu erori de grafie, a numelui emitentului ar putea indica ignorarea limbii slave de către meșterul care a agravat tiparele monetare.
- 22 Prima descriere științifică a acestor ducați la Demetrius Alexander (D. A.) Sturdza, *Uebersicht der Münzen und Medaillen des Fürstenthums Romanien (Moldau und Walachei)*, *Numismatische Zeitschrift*, 4, 1872, p. 97, nr. 40 și tiraj separat, Wien, 1874, p. 54.
- 23 Aceste tezaure au făcut obiectul unor comunicări prezentate la simpozionul de numismatică organizat la București, la data de 13 mai 1965; v. cronicile noastre, publicate în: *Revista Muzeelor*, 2, 1965, p. 272; *Studii*, 18, 1965, p. 1 154—1 155; *RRH*, 4, 1965, p. 1062—1 063 (unde tezaurul de la Halinga — jud. Mehedinți — e menționat ca descoperit la Turnu Severin; despre acest tezaur, v. mai jos, nota 35).
- 24 Informație comunicată autorului în 1939 de către prof. Al. Bărcăcilă; cele două monede de la Bistrița au fost descrise în lucrarea noastră *Monetele lui Mircea cel Bătrîn*, mss., 1945, p. 125, sub nr. 269—270.
- 25 Constanța Știrbu și Paraschiva Stancu, *op. cit.*, p. 79, nr. 53.
- 26 Octavian Iliescu, *Emisiuni monetare ale Țării Românești din secolele al XIV-lea și al XV-lea*, *SCN*, II, 1958, p. 316, nr. 18.
- 27 Pe alte emisiuni de ducați, având pe revers stema combinată, Mircea e reprezentat când în costum de modă bizantină, când în costum de modă occidentală; v. trimiterile din nota 20 de mai sus.
- 28 Octavian Iliescu, *Ducați necunoscuți, emiși de voievozi ai Țării Românești în secolul al XV-lea*, *BSNR*, 77—79, 1983—1985, p. 268—278.
- 29 Aliniind dinarii lor la cei ungurești contemporani. Alexandru Lăpușeanu în 1558, Despot Vodă în 1562—1563 și Ștefan Tomșa în 1563—1564 preiau și tipurile monedelor care au servit ca model, tipuri pe care le adaptează la specificul local, pentru emisiunile proprii: pe avers, scutul scartelat, pe revers, Maica Domnului cu pruncul, care, din Patrona Hungariae, devine Patrona Moldaviae.
- 30 V. în acest sens Cécile Morrisson, *Catalogue des monnaies byzantines de la Bibliothèque Nationale*, Paris, 1970, vol. I, p. 397.
- 31 *Ibidem*, p. 404; vol. II, p. 641.
- 32 *Ibidem*, vol. II, p. 596—598.
- 33 Cf. Nikola A. Mușmoff, *Monete i peceatite na bulgarskite țare*, Sofia, 1924, p. 21, 182—183; reproduceri ale monogramelor inversate (în negativ) la p. 182.
- 34 Cu privire la evoluția și semnificația titlului purtat de Mircea cel Bătrîn, v. mai ales Dimitre Onciul, *Titlul lui Mircea cel Bătrîn și posesiunile lui*, *Convorbiri Literare*, 35, 1901, p. 1 010—1 035; 36, 1902, p. 27—55, 746—753; 37, 1903, p. 16—30, 209—231; reeditat în *Scrieri istorice*, București, 1968, p. 19—142; P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, București, 1944, p. 110—113; Anca Ghiță, *op. cit.* și *loc. cit.*
- 35 Acest tezaur a fost descoperit în 1960, pe terenul Gospodăriei de Stat Halinga, la circa 3,5—4 km nord de Drobeta-Turnu Severin, la locul denumit De:ul Viilor. Cu prilejul muncilor agricole, a fost descoperit aici un vas ce cuprindea aproximativ un kg de monede de argint. Din acestea, a intrat în 1961 în colecția Muzeului de Istorie din Turda un lot cuprinzând 107 ducați de la Mircea (102 piese întregi și 5 fragmente) și 11 ducați de la Mihail I (9 piese întregi, 2 fragmente). Acest lot ne-a stat la dispoziție, pentru studiu, în anul 1961.
- Datorită apropierii locului descoperirii de municipiul Drobeta-Turnu Severin, am desemnat inițial sub acest nume tezaurul mai sus citat (v. nota 23 de mai sus) ceea ce a generat ulterior înregistrarea greșită a două tezaure: Halinga și Drobeta-Turnu Severin, când în realitate, este vorba de o singură descoperire, ale cărei date exacte au fost menționate mai sus.
- 36 Octavian Iliescu, *Considerații asupra unor tezaure cuprinzând monede emise de Mircea cel Bătrîn și urmașul său, Mihail*, comunicare la ședința Societății Numismatice Române din 25 aprilie 1965; v. și nota 23 de mai sus. Ulterior, aceeași interpretare a fost propusă și de Elena Isăcescu, *Monedele atribuite lui Nicolae Redwitz*, *SCN*, VII, 1980, p. 105.
- 37 Cu privire la legăturile de rudenie între Mircea și Sracimir, v. Nikola A. Mușmoff, *op. cit.*, p. 105; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 3.
- 38 Maria Holban, *Din cronica relațiilor româno-ungare în secolele XIII—XIV*, București, 1981, p. 155—211.
- 39 Textul inscripției la Niclze Constantinescu, *Curtea de Argeș (1200—1400)*, *Asupra începuturilor Țării Românești*, București, 1984, p. 42—43.
- 40 V. nota 36 de mai sus.

41 O asemenea datare, mai târzie, pentru emisiunile care ni-l arată pe Mircea fără mantie (II, seria I de mai sus) a fost sugerată de determinarea unui titlu foarte scăzut — de numai 658/1 000 — pentru un exemplar făcînd parte din această serie; Constanța Știrbu și Paraschiya Stancu, *op. cit.*, p. 64—65, ipoteza aceasta se bazează pe analogia cu titlul, de asemenea scăzut, al ducaților cu altă efigie a lui Mircea, care au pe revers stema combinată și legenda Petruslan (ti-

tluri între 874 și 663/1 000); aceste emisiuni datează în mod cert din ultimii ani ai domniei lui Mircea cel Bătrîn (*ibidem*, p. 66). Remarcăm însă că ipoteza de mai sus are în vedere stabilirea titlului de 658/1 000 pentru numai un singur exemplar din seria în discuție, ceea ce ne îndeamnă să subscriem, măcar, în acest caz, la rezervele deja formulate (*ibidem*, p. 67) cu privire la valorificarea rezultatelor obținute pînă în prezent prin metoda analizelor nucleare.

Abrevieri:

- BCMI: *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*
BSNR: *Buletinul Societății Numismatice Române*
CNA: *Cronica Numismatică (și Arheologică)*
RIAF: *Revista pentru Istorie, Arheologie și Filologie*
RRH: *Revue Roumaine d'Histoire*
SCN: *Studii și Cercetări de Numismatică*
SMIM: *Studii și Materiale de Istorie Medie*
Studii: *Studii. Revistă de Istorie*

LES DUCATS DE CROISADE DE MIRCEA L'ANCIEN (Résumé)

Les quatre ducats d'argent de Mircea l'Ancien, voïvode de Valachie (1386—1418) qui font l'objet de cette étude ont le même type de revers, à savoir le buste du Christ Pantocrator. Par les détails de l'effigie du droit, ils appartiennent à deux émissions différentes. La première montre le voïvode émetteur debout de face couronné, tenant de la main droite l'épée dégainée, en main gauche le globe crucigère; il est vêtu d'un costume d'apparat à la mode occidentale et porte par-dessus le manteau doublé de fourrure. La deuxième émission présente une effigie pareille, mais sans ce manteau; on en connaît trois variétés: la première dépourvue de tout signe distinctif, la deuxième marquée au droit par la présence d'une étoile à cinq rais dans le champ droit, la troisième montrant à la même place la reproduction inversée (en négatif) du monogramme composé des lettres slaves И, et Р, abréviation du titre tsar. Les monnaies en question sont bien connues, sauf le ducat marqué de l'étoile à cinq rais, qui est présenté ici pour la première fois.

L'iconographie de ces remarquables émissions suggère à l'auteur une nouvelle interprétation. Il considère que par le choix des effigies du droit et du revers, Mircea I, Ancien a voulu proclamer son attachement très ferme à la croisade antiottomane, qui a été le but suprême de tout son règne. Selon l'opinion de l'auteur, ces émissions datent des années 1397—1400.

Fig. 1. — Ducat de argint de la Mircea cel Bătrîn (diametru real: 15 mm).

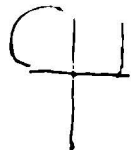
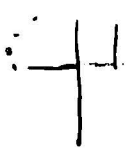
Fig. 2. — Alt ducat de argint de la Mircea cel Bătrîn (același diametru).

Fig. 1 — Ducat d'argent de Mircea l'Ancien (diametre réel: 15 mm).

Fig. 2 — Autre ducat d'argent de Mircea l'Ancien (même diamètre).

Fig. 3. — Alt ducat de argint de la Mircea cel Bătrîn (același diametru).
 Fig. 4. — Alt ducat de argint de la Mircea cel Bătrîn (același diametru).
 Fig. 3 — Autre ducat d'argent de Mircea l'Ancien (même diamètre).
 Fig. 4 — Autre ducat d'argent de Mircea l'Ancien (même diamètre).

a

b

c

Fig. 5. — Monogramă compusă din literele slave H și P: a, b, inversată (în negativ); c, normală (în pozitiv).
 Fig. 5 — Monogramme composé des lettres slaves H et P: a, b, inversé (en négatif); c, normal (en positif).